

житого світу. Це певний збій системи, порушення її функціонування, про які людина досі не відала та у владі котрих опинилася. До того ж Чуже стає помітним не «після» збою в нормальному протіканні подій, чуже є самим моментом збою. Згідно з Б. Вальденфельсом, людина у такі моменти є жертвою Чужого, яке оволодіває нею та на якийсь момент паралізує. Виходом з такої «зустрічі» феноменолог пропонує інтерпретацію інтенціонального збою.

10. З'ясування проблеми місця Чужого в нашому досвіді набуває все більшої актуальності. Цьому зокрема сприяють різні соціально-культурні та політичні процеси, доба тотальної глобалізації, котрі спричинюють з одного боку зіткнення культур, а з іншого – розмивання меж, внаслідок чого відбувається різна реакція й взаємодія «Свого» та «Чужого».

Досвід жіночого тіла через призму екзистенційної феноменології

Людмила Буланова-Дувалко

НПУ ім. М. Драгоманова (Київ, Україна)

Патріархальна традиція західноєвропейської філософії схильна до приниження фемінності та культивування мізогінії, що знаходить свій прояв у ігноруванні та недооцінюванні ролі жінки, її досвіду та здатності до пізнання. Поняття жіночого в базових філософських парадигмах розглядається в межах бінарної дихотомії розуму та тіла, в якій чоловіче характеризується раціональністю, духовністю, активністю та рядом інших позитивних ознак, в той час як жіноче репрезентується через негативні риси: чуттєвість, нераціональність, пасивність.

Точкою відліку зміни ставлення до людського тіла можна вважати початок кризи західної свідомості початку ХХ століття. Нова парадигма пізнання, яка ставить за завдання опис досвіду свідомості, що пізнає без будь-яких передумов, містилась у філософських ідеях феноменології та екзистенціалізму. Визначення тіла людини як інструмента для пізнання стало активно використовуватись феміністичною філософією, усунувши негативний характер жіночої тілесності, та дозволивши досліджувати жіночий досвід.

Запропоновано простежити еволюцію поглядів стосовно досвіду жіночого тіла на матеріалі першоджерел феноменології та екзистенціалізму, а також феміністичною інтерпретацією їхніх теоретичних надбань.

У процесі пізнання Едмунд Гуссерль закликає звернутись до первинного досвіду, до досвіду свідомості, що пізнає (трансцендентальне Я). Наголошуючи на феноменологічному конституюванні речі в трансцендентальній свідомості, Гуссерль ідеалістично припускає існування трансцендентального Я, вільного від тіла, а отже, і гендеру. На противагу цій тезі Л. Фішер стверджує, що у своїх творах Гуссерль розмірковує над чоловічим та жіночим способами бути свідомим, а також існуванням гендерних форм намірів, проводячи паралелі між гендерними відмінностями в досвіді й частинах тіла.

Натомість М. Мерло-Понті в своїй докторській дисертації «Феноменологія сприйняття» (1945 р.) намагається віднайти фундаментальний досвід буття у світі, що передує будь-якій свідомості. М. Мерло-Понті визнає тіло як культурно та історично сформоване існування. На думку представниць феміністичної філософії Джудіт Батлер та Люс Ірігаре, Мерло-Понті спрямовує свій науковий інтерес на гетеросексуальне чоловіче тіло, описуючи чоловічий суб'єкт, що сприймає, тим самим ігноруючи тілесний досвід жінки як об'єкта, що сприймається.

Жан-Поль Сартр, розвиваючи феноменологічну думку, розглядає не тільки буття людини, а й буття її тіла, переживання тілесності. Подальший розвиток теорії Сартра характеризується домінуванням маскулінізму, що проявляється, зокрема, в протиставленні «буття-для-себе» як активного, вільного та трансцендентального та «буття-в-собі», що, у свою чергу, є інертним, пасивним й, відповідно, жіночим.

Сімона де Бовуар продовжувала досліджувати проблематику тілесності, першою сконцентрувавши увагу винятково на жіночому тілі. Шукаючи причини жіночої приреченості на підлеглу та вторинну роль, авторка праці «Друга стать» заперечує вирішальне значення унікальних тілесних практик жінки – розвитку статевих органів, менструації, вагітності, менопаузи, натомість обвинувачує вороже суспільство, яке надає цим практикам значення обмеження чи недоліку. Відповідно, де Бовуар визначає причиною гноблення патріархальні стереотипи та християнську мораль.

«Друга хвиля» феміністичної думки актуалізувала інтерес до екзистенційної феноменології та сформувала новий напрям – феміністичну феноменологію. Вважається, що феміністична феноменологія з'явилась у 1950-х роках з текстів «Друга стаття» Сімони де Бовуар та «Ситуація людини» Ханни Арендт. Свого розквіту ця інтелектуальна традиція набула в 1980-ті роки разом з появою праць Люс Іригаре, Джудіт Батлер та Айріс Меріон Янг.

Взаємозв'язок між феміністичної феноменологією та феноменологією «в чистому вигляді» є складним та вимагає врахування двох обставин. З одного боку, феноменологія пропонує методологічний та концептуальний інструментарій для розвитку філософської альтернативи феміністичному натуралізму та конструктивізму. Проте з іншої сторони, сучасний фемінізм кидає виклик ідеї сексуально нейтрального суб'єкта, тим самим актуалізуючи питання існування одного чи двох (декількох) типів трансцендентального Я, досліджуваного феноменологами.

Дослідження в царині феміністичної феноменології фокусуються на трьох видах досвіду: рухливість та просторовість, вагітність та материнство, еротичні стосунки та сексуальний досвід.

У своєму відомому есе «Прямуючи як дівчинка: феноменологія поведінки, рухливості і просторовості жіночого тіла» Айріс Меріон Янг наводить докази того, що маскулітний та фемітний досвіди рухливості та просторовості тіла надзвичайно різняться. В подальшому Керол Бігвуд, Джин Грімшоу та Емі Малін підтримали вектор досліджень рухливості та вагітності.

Чимало науковців-феміністок підкреслюють два факти людського досвіду: всі люди народжені жінками, а також тільки жінки можуть виношувати в своєму тілі іншу людину. Теоретики фемінізму Юлія Кристева та Крістіна Шюс наполягають, що взявши до уваги два вище наведені факти, ми повинні радикально змінити розуміння людського буття, його кінцевості, смертності, любові та бажання.

Дискусії про чуттєві задоволення жінки та сексуальне бажання прослідковуються в творах Люс Іригаре, ранніх есе Елен Сіксу, а також в сучасних прочитаннях ідей де Бовуар Деброю Бергофен та Елеанорою Холвек.

Можна підсумувати, що вікова прерогатива жінки уособлювати тіло набуває позитивного значення в ракурсі ідей екзистенційної феноменології. Проте, самі представники екзистенційної феноменології

майже не зважали на гендерний аспект тілесного досвіду. Саме тому, в межах феміністичних дискусій відбувається творча інтерпретація основних ідей екзистенційної феноменології з метою ствердження жіночого тіла як такого, що має особливе тілесне самовідчуття, кінестетику, морфологію, відмінні від чоловічого тіла.

Література:

1) Антологія феміністичної філософії. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 800 с.

2) Бовуар С., де. Друга стать / Сімона де Бовуар; [пер. з франц. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко]. – К. : Основи, 1994 – Т. 1. – 390 с.

3) Введение в гендерные исследования. Ч. I: учебное пособие / Под ред. И. А. Жеребкиной. – Харьков : ХЦГИ, 2001; СПб. : Алетейя, 2001. – 708 с.

4) Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Эдмунд Гуссерль; [пер. с нем. А. В. Михайлова]. – М. : Дом интеллектуал. кн, 1999 – Т. 1. – 721 с.

5) Мерло-Понти М. Феноменология восприятия / Морис Мерло-Понти; [пер. с франц. под ред. И. С. Вдовинной, С. Л. Фокина]. – М. : Ювента, 1999. – 608 с.

6) Сартр Ж. П. Бытие и ничто : Опыт феноменологической онтологии / Жан-Поль Сартр; [пер. с франц. В. И. Колядко]. – М. : Республика, 2000. – 639 с.

7) Соколова Л. Ю. Феноменологическая концепция М. Мерло-Понти / Соколова Лариса Юрьевна // История философии, культура и мировоззрение. К 60-летию профессора А. С. Колесникова. – СПб., 2000. – С. 164–170.